

3. Загвойська Л.Д. Економічний аналіз інвестиційних проектів: Навчальний посібник. / Л.Д. Загвойська, Т.С. Маселко, М.М. Якуба – Львів: Афіша, 2006. – 320 с.
4. Трикін В.М. Методи розрахунку економічної ефективності інвестицій. Навчально-методичний посібник. / В.М. Трикін, Є.І. Мамонтова, О.Б. Литвинова. – К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2009. – 256 с.
5. Голов С. Прогнозування і облік банкрутства підприємств // Бухгалтерський облік і аудит. - 1994. - №2-3. - С. 11-15.
6. Ємельянов О.Ю. Оцінка економічної ефективності використання позикових коштів // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. Вип.4. К, 1999. С.109-111.
7. Ковалев В.В. Методы оценки эффективности инвестиций // Бухгалтерский учет. 1993. №8. С. 13-1 б.
8. Нікбахт Е., Гроппелі А. Фінанси. К, 1993. 5. Скворцов І.Б. Аналітичні методи економіметрії у сфері інвестицій: Введення в аналітичну економіку. Львів, 1999.
9. Прокопенко В.І. Оцінка економічної доцільності залучення позикових коштів для фінансування інвестиційних проектів. В.І. Прокопенко, О.Ю. Ємельянов, А.С. Гавриляк // Вісник державного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління: [збірник наукових праць]. – 2000. - №391. – С. 306-310
10. Кузнєцова А.Я. Аналіз критеріїв економічної доцільності банківського кредитування інноваційних проектів та розрахунок їх ефективності. / А.Я. Кузнєцова // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – №1. – С. 65-73.

УДК 338.432

РОЛЬ ТА МІСЦЕ АГРОХОЛДІНГІВ В ПОДАЛЬШОМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Кирилов Ю.Є. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

«Найголовніше завдання на даному етапі – дати відповідь, яка організаційно-правова форма господарювання стане пріоритетною для нас: великотоварна, фермерство чи одноосібні господарства».

Микола Присяжнюк, Міністр аграрної політики та продовольства України

Постановка проблеми. Вітчизняний аграрний сектор в умовах глобалізації, загострення конкурентної боротьби на світових товарних ринках та з огляду на питання продовольчої безпеки потребує нових підходів до його організації, формування ефективної системи управління, створення сприятливого інвестиційного клімату і впровадження інновацій, розбудови інфраструктури,

створення нових економічних зв'язків між суб'єктами аграрного ринку, в тому числі на базі кооперування та інтеграції.

Основними проблемами розвитку аграрного сектору економіки є:

- нестабільність конкурентних позицій вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках;
- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;
- наявність ризиків збільшення виробничих витрат внаслідок зростання рівня зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій, збільшення вартості невідновлюваних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції;
- втрати такої продукції внаслідок недосконалості системи логістики її зберігання та інфраструктури аграрного ринку [2].

Вважається, що вирішенню цих та інших проблем сприятиме розвиток інтегрованих систем, які мають низку суттєвих переваг: поєднання виробництва сільськогосподарської сировини та її переробки в єдиній організаційно-виробничій структурі; забезпечення цільності технологічного ланцюга у виробництві кінцевих продуктів; зменшення залежності переробних підприємств від виробників сільськогосподарської сировини; збільшення можливостей програмування її виробництва, що відповідають вимогам переробних підприємств; зниженням трансакційних витрат; оптимізація структури бізнесу; диверсифікованість діяльності; можливість залучення додаткових ресурсів для експансії на нові сегменти ринків тощо.

У світовій та вітчизняній аграрній науці існує думка, що саме великі корпорації з висококонцентрованим виробництвом стають нерідко визначальним чинником у досягненні державами конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Тільки великі підприємства, контролюючи тисячі гектарів землі, здатні виробити необхідні обсяги продукції, залучити інвестиції, забезпечити високу продуктивність, нарощувати експортний потенціал країни [15, с. 14].

Для успішного виходу вітчизняної сільськогосподарської продукції на світові агропромислові ринки існує, як мінімум, два перспективних шляхи розвитку:

- 1) об'єднання дрібних та середніх сільськогосподарських підприємств і фермерів у потужні кооперативні структури;
- 2) агрохолдингізація сільськогосподарської діяльності (створення агрохолдингів шляхом поглинання дрібних і середніх сільськогосподарських підприємств) [10, с. 72].

Характерною ознакою діяльності аграрного сектору вітчизняної економіки останніх років стала поява та швидкий розвиток саме багатофункціональних вертикально інтегрованих формувань, які дістали назву "агрохолдинг". У зв'язку з цим актуалізуються питання впливу процесів капіталізації та інтеграції на інституціональну структуру аграрної економіки та подальший розвиток сільських територій.

Стан вивчення проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти функціонування агрохолдингів після їх появи в Україні постійно знаходяться у полі зору економістів-аграрників. Вони розглядаються в роботах, присвячених стратегічним питанням розвитку аграрного сектору [12, 15], є предметом дисе-

ртаційних та монографічних досліджень [3, 6, 7], наукових публікацій у журналах [4, 5, 8, 10, 11] та інших виданнях [13, 14].

Мета статті – визначення місця та ролі агрохолдингів в подальшому розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації. Завданнями дослідження є: узагальнення теоретичного доробку щодо обґрунтування сутності категорії агрохолдингів та прикладних аспектів щодо їх функціонування, виявлення переваг, ризиків та загроз від їхньої діяльності.

Результати досліджень. Загальноприйняте або офіційне визначення поняття «агрохолдинг» в Україні, що було б закріплене певним нормативно-правовим актом, відсутнє. Натомість в науковій літературі існує безліч різноманітних варіантів тлумачення його сутності (табл. 1). Більшість трактувань є похідними від визначення холдингової компанії, що наведено в Законі України "Про холдингові компанії в Україні" [1].

О.О. Єранкін пропонує визначати «агрохолдинги» або «агропромислові формування» як узагальнені поняття, які характеризують принципово новий тип учасника аграрного виробництва (або агробізнесу), котрий відзначається максимальним використанням капіталістичного типу виробництва або перенесенням досвіду такої діяльності з інших сфер економіки в агробізнес, і ґрунтується на значній капіталізації бізнесу, залученні інвестицій та максимально можливій ніші на ринку [9, с. 104].

В.Г. Андрійчук взагалі вважає некоректним використання терміну «агрохолдинг» з огляду на багатогалузевість таких формувань і пропонує інші варіанти: «холдинг агропродовольчого комплексу», «продагрохолдинг», «агропродхолдинг», «фінпродагрохолдинг», «промагрохолдинг». Кожен агрохолдинг – це завжди агропромислова фірма, але не кожна агропромислова фірма – це агрохолдинг [3, с. 46-48].

Головна мета створення такого вертикально-інтегрованого формування як агрохолдинг полягає не стільки у налагодженні прямих зв'язків між учасниками, усуненні посередницьких ланок, скороченні матеріальних витрат та збільшенні доходу, скільки у забезпеченні фінансової стійкості його структурних елементів, оптимізації процесу розподілу прибутку через взаємодію фінансово-кредитних установ з виробництвом, а також сприятливого інвестиційного й податкового клімату. Нова форма агробізнесу повною мірою відповідає логістичній концепції, що також орієнтується на потокові процеси та вважається одним з основних інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах сучасних глобальних змін [8, с. 84-85].

Мотивами створення агрохолдингів є: забезпечення власного виробництва сировиною; закріплення на ринку оренди землі в очікуванні відміни мораторію; диверсифікація фінансових ризиків при розміщенні фінансового портфеля з метою уникнення високих ризиків; контроль за процесами сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення повернення раніше виданих кредитів; розширення ринків збуту продукції власного виробництва та сфери діяльності компанії; пільгове оподаткування. Основою формування холдингів є інвестиції як із-за кордону, так і вітчизняних фінансово-промислових груп, що намагаються диверсифікувати свої ризики, використати сприятливу світову кон'юнктуру й закріпитися на українському земельному ринку [5, с.140].

У всіх без виключення наведених вище тлумаченнях сутності категорії агрохолдингів (табл. 1) присутня економічна і відсутня соціальна складова їхньої діяльності. Хоча саме з нею пов'язані загрози подальшого розвитку сільських територій. Підтримка і розвиток сільської інфраструктури, соціальної сфери не є завданнями агрохолдингу. Засновники чи власники агрохолдингу, як правило, не проживають в місцях ведення агробізнесу і ні вони, ні члени їх сімей не користуються сільською інфраструктурою й, відповідно, не переймаються проблемами розвитку села.

Таблиця 1 – Тлумачення поняття «агрохолдинг» економістами сучасності

Автор, назва праці	Тлумачення
Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 50-61.	Агрохолдинги – це специфічна форма володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, маючи контрольний пакет акцій інших підприємств, управляє ними і контролює їх діяльність, завдяки чому об'єднує їх у єдину організаційно-правову структуру з відповідними місією та цілями. Агросподарські товариства найбільше відповідають умовам створення агрохолдингів. Використовуючи таку організаційно-правову форму ведення бізнесу, агрохолдинги активно залучають капітал через випуск і розміщення акцій на фондових біржах за кордоном.
Українська модель аграрного розвитку та її соціо-економічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56с.	Агрохолдинг – організаційно-правова форма ведення бізнесу на централізованій основі материнською компанією, що одноосібно управляє діяльністю інших підприємств, які входять до складу холдингу, за допомогою належного їй контрольного (холдингового) пакету акцій. Агрохолдинги у сільському господарстві діють виключно як бізнесові структури, головна мета котрих полягає в примноженні власного капіталу. Економічна діяльність агрохолдингів орієнтована на отримання прибутку і ренти, яка є формою надприбутку, що виникає внаслідок використання обмежених різноякісних ресурсів. Ураховуючи те, що великі агропромислові формування мають вихід на зовнішні ринки, вони отримують можливість збільшувати рентні прибутки внаслідок нижчого, ніж у розвинених країнах, рівня життя українських селян. Джерелом "глобальної" ренти є відмінності у національних умовах виробництва продукції, системах державного регулювання господарської діяльності.
Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.	Аграрні холдингові формування – висококонкурентні інвестиційно привабливі інтегровані господарські структури нового типу, яким належить значний вклад у забезпечення продовольчої незалежності держави, збільшення її експортного потенціалу, технічне й технологічне переоснащення галузей сільського господарства та перетворення аграрного сектору у високоєфективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це сучасні великотоварні агропромислові формування інноваційного спрямування, вони є трансрегіональними та високоінтегрованими.
Дідус С.М. Агрохолдинги в Україні: особливості становлення та розвитку / С.М. Дідус // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 96-101.	Агрохолдинг – група взаємозв'язаних підприємств аграрного сектору зі значним земельним банком, що здійснює великотоварне виробництво, переробку, зберігання й реалізацію сільськогосподарської продукції, причому контрольний пакет акцій належить головній компанії. Агрохолдингу мають бути притаманні обов'язкові характеристики: приналежність до агробізнесу (у структурі агрохолдингу мають бути присутніми аграрні виробники), потужний земельний банк (більше 50 тис. га), поєднання кількох галузей чи сфер агробізнесу, залучення грошових ресурсів шляхом одержання міжнародних кредитів.
Глуценко А.В. Методоло-	Агрохолдинг – це об'єднання економічно та технологічно взаємопо-

гия внутренней стандартизации учета в агрохолдингах [моногр.] / А.В. Глущенко; гос. образовательное учреждение высш. проф. образования «Волгогр. гос. ун-т» науч. ред. Л.В. Перекрестова – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2008.–372 с.	в'язаних підприємств і організацій різних форм власності на основі злиття їх капіталу, яке забезпечує право одного з них визначати стратегію і тактику розвитку колективного виробництва. Такі інтегровані компанії ведуть високо диверсифіковану діяльність, мають територіально розподілену структуру, складну багаторівневу систему управління.
--	--

Створення надвеликих корпоративних структур має неоднозначний вплив на ситуацію не тільки в аграрному секторі, а й на соціально-економічний розвиток держави:

– експортна орієнтація великого товарного сільськогосподарського виробництва закріплює імідж України у світі як низькорозвинутої країни-експортера сировини;

– тіньові оборудки із землею посилюють корупцію та кримінальне напруження, спотворюють бюджетну підтримку та нормативно-правове регулювання розвитку аграрного сектору;

– стихійність процесів концентрації землі та сільськогосподарського виробництва провокує погіршення соціально-економічного становища переважної більшості сільського населення, призводить до декапіталізації особистих селянських господарств шляхом продажу земельних ділянок, отриманих у процесі аграрної реформи [12, с. 135-136].

Якщо звернутися до офіційних тлумачень поняття «сільськогосподарський холдинг» в інших країнах, наприклад Європейського Союзу, то в них відображено теж тільки економічну складову: це техніко-економічне формування з єдиною системою управління, що виробляє сільськогосподарську продукцію в межах економічної території Європейського Союзу. Зазначена діяльність може бути як основною так і додатковою [16].

Отже, для забезпечення ефективності подальшого розвитку аграрного сектору та проведення соціально-орієнтованої аграрної політики доцільно на законодавчому рівні визначити сутність та механізми функціонування агрохолдингів в Україні. При цьому не можна обмежуватися лише економічною складовою їх діяльності. Наприклад, встановити, що аграрна холдингова компанія (агрохолдинг) – це господарське товариство або об'єднання – юридична особа, яка володіє, користується та розпоряджається корпоративними правами (акціями, частками, паями) двох або більше корпоративних підприємств АПК, користується (після відміни мораторію на продаж землі – володіє та розпоряджається) землями сільськогосподарського призначення, у тому числі наданими у власність громадянам України земельними паями для ведення сільськогосподарської діяльності на правах оренди. Законодавчо передбачити граничні розміри землеволодіння та землекористування, неможливість отримання права власності на землю та права довгострокового користування нею юридичними особами іноземних держав, дотримання принципу екологізації сільськогосподарського виробництва; запровадити механізми фінансування виробничої й соціальної сфери села та розбудови сільських територій, на землях яких агрохолдинг здійснює діяльність.

Розглянемо процес становлення агрохолдингів в Україні. Після 2004 р. в аграрному секторі економіки спостерігаються процеси, які характеризують новий етап трансформаційних змін – капіталізація аграрного виробництва на основі концентрації сільськогосподарської землі. Процеси оренди землі та купівлі-продажу розвиваються стихійно шляхом консолідації великих масивів земель сільськогосподарського призначення в руках окремих юридичних і фізичних осіб. На концентрованих землях за рахунок залучення індустріального та торгово-фінансового капіталу формуються горизонтально та вертикально інтегровані, орієнтовані на експорт структури. З 2001 р. до початку 2009 р. кількість господарств, які мають у власності й оренді понад 10 тис. га угідь, зросла більш ніж у три рази; площа угідь у їх володінні та користуванні за цей самий період збільшилася вчетверо; середній розмір угідь у розрахунку на одне таке господарство зріс на 31 % і нині становить майже 22 тис. га; кількість підприємств, які мають від 500 до 5 тис. га за цей період, постійно зменшується [12, с. 135-136].

У вітчизняному АПК України масове створення агрохолдингових формувань розпочалося з 2005 року. Передумовами цього процесу в Україні стали підвищення попиту на продовольчу продукцію на світових ринках, підвищення капіталізації агропромислового бізнесу, у тому числі шляхом концентрації земельних ресурсів, можливість отримання синергійного ефекту від діяльності вертикально інтегрованих структур [11, с. 6].

До початку фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. поширеним способом утворення агрохолдингів було проникнення капіталу великих підприємств, що переробляють продукцію сільського господарства, та промислових підприємств, не пов'язаних із сільськогосподарською продукцією, в агробізнес шляхом викупу боргів і активів сільськогосподарських підприємств з перетворенням їх у свої філії та дочірні підприємства [10, с. 73].

У 2012 році сільськогосподарську діяльність здійснювало близько 129 агрохолдингових формувань із землекористуванням 4 тис. га і більше. Розмір площ земель у використанні агрохолдингів нині стабілізувався і становить у середньому близько 60 тис. га на одне формування. Це відповідає теоретичним постулатам використання ефекту масштабу виробництва, згідно з яким підвищення ефективності виробництва можливе до досягнення певного рівня концентрації, перевищення ж призводить до ускладнення управління і збільшення трансакційних витрат. Нарощування земельних банків у окремих агрохолдингових формуваннях від 100 до 500 тис. га і більше викликане в основному спекулятивними очікуваннями у зв'язку з великою вірогідністю введення ринку земель, а також намаганням створити умови для залучення значних обсягів інвестицій. В Україні ці формування сьогодні контролюють близько 8,7 млн га, тобто 21,0% сільськогосподарських угідь країни, у тому числі 42,6% угідь, які обробляють сільськогосподарські підприємства. Практично у всіх областях України (крім АР Крим) розміри земель у користуванні агрохолдингів перевищили межу 35% сільгоспугідь сільськогосподарських підприємств (із фермерськими господарствами), що є ознакою прояву монополізму на ринку оренди земель сільськогосподарського призначення [11, с. 7-8].

Оцінюючи перспективи агрохолдингів, слід також сказати, що в державній власності знаходиться близько 11 млн га земель сільськогосподарського

призначення, з яких 7 млн га – у запасі. Передбачається, що після створення ринку землі вони будуть вводитися в обіг (продаж або оренда) через Державний земельний банк. Потенційними її користувачами або власниками є агрохолдинги. Тобто, протягом найближчих років сумарний земельний банк агрохолдингів може зрости більше ніж удвічі і скласти близько половини всіх сільськогосподарських угідь країни.

Станом на 2011 і 2012 рр., найбільшими агрохолдингами (за розміром земельного банку) є "Укрлендфармінг", який володів, відповідно, 430 тис. і 532 тис. га, "New Century Holding" - по 400 тис. га, "Кернел" - 180 тис. і 330 тис. га, "Мрія" - 240 тис. і 295 тис. га, ПАТ "Миронівський хлібопродукт" — по 280 тис. га, "Українські аграрні інвестиції" - 300 тис. і 260 тис. га, "Астарт-Київ" - 225 тис. і 245 тис. га, ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» - 225 тис. га, ДП «Нафком-Агро» - 200 тис. га, ЗАТ «Агротон» - 150 тис. га. та ін. Згідно з доступними статистичними даними, 10 найбільших агрохолдингів обробляють близько 3 млн. га сільськогосподарських земель, саме стільки припадає на решту 90 [10, с. 74; 15, с. 15; 5, с. 142].

Агрохолдингові формування роблять значний внесок у забезпечення продовольчої безпеки держави та зростання експортного потенціалу АПК і нині є найбільш конкурентоспроможною формою організації агропромислового виробництва в Україні. За рахунок ефекту синергії вони досягають кращих результативних показників діяльності, отримуючи при цьому додаткові переваги на ринку. В агрохолдингових формуваннях конкурентоспроможність досягається за рахунок замкнутого циклу виробництва і реалізації великих партій сільськогосподарської продукції і/ або продуктів харчування на внутрішньому і зовнішньому ринках. При цьому, основна маса прибутку в цих структурах формується у сферах переробки і обігу готової продукції.

Сільськогосподарськими підприємствами, які контролюються аграрними холдинговими компаніями, у 2011 році вироблено і реалізовано близько 46% озимої пшениці, 53% кукурудзи на зерно, 38% ріпаку, 31% соняшнику, 77% цукрових буряків, а також 81% м'яса птиці від загального обсягу виробництва цих видів продукції в сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності (включаючи фермерські господарства) [11, с.10, 14].

Агрохолдингові формування більшою мірою, ніж інші організаційно-правові форми господарювання орієнтовані на експорт сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Це, зокрема, українські холдинги Нібулон (володіє зерновими елеваторами потужністю понад 1 млн тонн), Кернел (має у власності 330 тис. га сільськогосподарських земель і потужності для зберігання понад 2,7 млн тонн зернових), іноземні ТНК Glencore (зернові елеватори потужністю 1,9 млн тонн), Cargill, Alfred Toepfer (потужності для зберігання зернових у 0,8 млн тонн), Louis Dreyfus, Soufflet Group, Bunge та ін. [11, с.11].

Орієнтація орендаторів-підприємств, зокрема агрохолдингів, на зовнішні ринки призводить до посилення монотоварності виробництва і витіснення із сівозмін трудомісткої рослинницької і тваринницької продукції, яка формує 2/3 споживчого продовольчого кошика громадян країни. Відбувається процес розбалансування місцевих аграрних комплексів і продовольчих ринків, зростає частка імпорту у внутрішньому споживанні важливих видів продовольчих товарів [12, с. 138].

Варто зазначити, що більшість агрохолдингів бере курс на монокультурне виробництво, мотивуючи це тим, що необґрунтована диверсифікація бізнесу може звести нанівець переваги такого виробництва, а також прагнуть отримати максимальний прибуток за рахунок виробництва високорентабельної сільськогосподарської продукції. Вони мають чітко визначену виробничу спеціалізацію, навколо якої відбувається нарощування виробничих, обслуговуючих, комерційних й інших господарських структур.

Агрохолдингові формування здебільшого спеціалізуються на виробництві найбільш високотехнологічних і високодохідних видів рослинницької продукції. Виробництво продукції тваринного походження є головним видом діяльності лише для 15% холдингів, які переважно спеціалізуються на виробництві молокопродуктів на експорт, молока, молоко- і м'ясопродуктів для потреб внутрішнього ринку [11, с.12]. Дві третини агрохолдингів спеціалізуються на веденні зернового господарства в поєднанні з олієжировим або цукровиробництвом. Основними каналами реалізації продукції визначено постачання на зовнішні ринки та власні переробні підприємства олієжирової промисловості, які є на ринках впливовими гравцями. Підконтрольні ж сільгосппідприємства, що спеціалізуються на веденні зернового господарства та виробництві цукрових буряків, забезпечують переробні підприємства сировиною.

Характерною особливістю господарювання агрохолдингів є неповний обробіток контрольованих земель, що свідчить про накопичення земельних активів із метою подальшого перепродажу, а не агровиробництва. Так, зібрана площа в 2010 р. становила: у ТОВ "Лендком" – 39 тис. га (52,7% від загальної), у ПАТ "Агротон" – 127 тис. га (84,1%), у ПАТ "Дакор Агро Холдинг" - 82 тис. га (77,4%), у НВФ ТОВ "Сінтал-Д" - 87 тис. га (86,1%) тощо [15, с. 17].

Але навіть незважаючи на невикористані можливості, найбільші агрохолдинги України стали лідерами на вітчизняному ринку сільськогосподарської продукції і займають відчутне місце на світовому ринку, а результати їх діяльності значно впливають на економіку країни. Можливо в перспективі виправданою є теза про те, що холдингізацію не слід вважати довгостроковою стратегією розвитку вітчизняного сільського господарства [4, с. 27]. Але сьогодні слід визнати, що незважаючи на неоднозначне відношення суспільства до цих формувань, вони є об'єктивною реальністю і залишатимуться нею, принаймні, в найближчому майбутньому. Агрохолдинги відіграють дедалі суттєвішу роль у розвитку аграрного сектору України. Вони формують тенденції в розвитку вітчизняного АПК, займають значне місце в структурі міжнародної торгівлі. Саме від агрохолдингів не в останню чергу залежатиме подальший розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації.

Діяльність агрохолдингів – вочевидь, явище не однозначне, їх вплив на вітчизняний АПК та розвиток сільських територій має як позитивні так і негативні наслідки, частина з яких недооцінена суспільством. За результатами дослідження теоретичних та прикладних аспектів функціонування агрохолдингів виявлено переваги, ризики та загрози від їхньої діяльності для аграрного сектору економіки України (табл. 2).

Отже, створення агрохолдингів, з одного боку, є цілком природним наслідком прагнення бізнесу підвищувати власну ефективність за рахунок концентрації ресурсів в умовах глобалізованого аграрного ринку, але, з іншого боку, їх діяль-

ність спричиняє зростання ризику монополізації ринку та обмеження економічної конкуренції, які матимуть своїми наслідками втрату ефективності виробництва та зростання суспільних витрат на виплату монополійної земельної ренти.

Існування агрохолдингів можна розглядати як головну загрозу для економічної конкуренції у аграрній сфері. Масштаби діяльності агрохолдингу, що може практично повністю сконцентрувати земельні ресурси в межах окремих сільських територій і, навіть, адміністративних районів, дозволяють йому монополізувати (зайняти домінуюче становище) доступ до землі як основного засобу виробництва та провідного економічного активу у сільській місцевості. Через надконцентрацію земельних ресурсів в одних руках існує загроза розвитку монополізму на ринку оренди землі. У свою чергу, консолідація власності, перетворення сільськогосподарських підприємств у залежні асоційовані структури веде до монополізації ринку сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2 – SWOT-аналіз діяльності агрохолдингів

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
<ul style="list-style-type: none"> - доступність фінансів (кредити, дотації, інвестиції); - ефект синергії та масштабу; - експортні можливості, доступність зарубіжних ринків збуту сільськогосподарської продукції; - вищий рівень орендної плати орендодавцям за земельні частки (паї), а також заробітної плати працівникам порівняно з сільськогосподарськими товаровиробниками інших організаційно-правових форм господарювання; - висока привабливість для лізингових компаній, інвесторів та кредиторів завдяки наявності ліквідного заставного майна; - можливість для дочірніх компаній отримувати від материнської компанії пільгове кредитування; - підвищення продуктивності земельних угідь; - замкнутий цикл виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволяє одержувати додану вартість, яка створюється у продуктовому ланцюжку; - використання сучасних технологій і формування ефективного менеджменту виробничих процесів, можливість залучення досвідчених фахівців; - зменшення витрат щодо постачання сировини і матеріалів через організацію спільних закупівель. 	<ul style="list-style-type: none"> - розпорошеність управлінських функцій, неспроможність здійснення ефективного контролю над діяльністю великою кількістю структурних елементів, що призводить до фінансових втрат; - орієнтація виключно на економічні ефекти діяльності та ігнорування соціальних питань розвитку сільських територій; - тінізації відносин усередині агрохолдингів, а також їхньої діяльності, спрямованої на мінімізацію податків і платежів до державного й місцевих бюджетів; - вимивання коштів із сільських територій та недостатня участь холдингів у їх розвитку; - вивільнення зайвих працівників; - монокультуризації землеробства; - припинення існування сільськогосподарських підприємств як юридичних осіб; - ненадходження до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від підприємств, що припинили своє існування; - недотримання сівозмін, раціональної структури посівів та заходів щодо меліорації земель, що спричиняє виснаження земельних ділянок.
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення продовольчої незалежності держави; - активізація інвестиційної діяльності; - зміцнення вертикальної інтеграції та удосконалення ефективної моделі бізнесу за рахунок накопичення унікального досвіду і впровадження інноваційних технологій; - відновлення порушених міжгалузевих зв'язків, матеріально-технічного забезпечення та налагодження ефективного збуту сільськогосподарської продукції; 	<ul style="list-style-type: none"> - ускладнена процедура обліку й контролю діяльності материнських і дочірніх компаній та встановлення взаємозв'язків між ними, корумпованість діяльності; - монополізація інфраструктури аграрного ринку; - витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів; - деградація сільськогосподарських угідь, деєкологізація сільськогосподарського виробництва; - зростання рівня безробіття серед сільських

<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення інфраструктурного забезпечення розвитку аграрного сектору; - забезпечення необхідної якості сільськогосподарської та харчової продукції; - перехід на європейські та світові стандарти якості продукції; - вихід та закріплення на світовому ринку продовольства; - вирішення проблем аграрного землекористування; - розвиток сільських територій. 	<p>жителів у зв'язку з витісненням трудомістких видів сільськогосподарської продукції, переходом на моновиробництво і використання вузькопрофільної сільськогосподарської техніки;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зuboжіння сільського населення, розвиток міграційних процесів та вимирання сільських територій; - монополізація сільськогосподарської галузі, що загрожує продовольчій безпеці країни; - погіршення соціально-економічного стану сільських територій та рівня життя сільського населення.
---	--

* власні дослідження.

Крім того, після скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення великі площі українських земель можуть опинитись у власності іноземних компаній, оскільки майже всі агрохолдинги, що функціонують на території України, розмістили значну кількість своїх акцій на основних міжнародних фондових біржах, а самі компанії зареєстровані за кордоном, зокрема в офшорних зонах.

В той же час, агрохолдинги мають низку принципово важливих переваг перед іншими формами господарювання на селі. В них досягається реальна інтеграція сільськогосподарського й агропереробного виробництва та торгівлі. Важливим аспектом діяльності агрохолдингів є їх можливість щодо забезпечення продовольчої незалежності держави, переходу на європейські та світові стандарти якості сільськогосподарської та харчової продукції.

Висновки та пропозиції. Все розмаїття форм господарювання в аграрному секторі економіки України можна привести до 4-х груп: особисті підсобні господарства населення; фермерські господарства; сільськогосподарські підприємства; агрохолдинги. Викладені вище результати аналізу діяльності агрохолдингових формувань в Україні відповідно до їхньої частки на ринку, залучення інвестицій, ефективності виробництва сільськогосподарських культур, прибутковості бізнесу тощо свідчать про беззаперечні переваги щодо конкурентоспроможності порівняно з основною масою інших організаційно-правових форм господарювання на селі. Проте, висновки про переваги тієї чи іншої форми господарювання робити передчасно. Не слід протиставляти той чи інший вид організаційно-правової й виробничої форми господарювання один одному. Логіка розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації за принципом "або-або" не є конструктивною. Держава має дотримуватися лінії багатокладності і тільки глобальне конкурентне середовище та час дадуть відповідь на питання, які форми господарювання стануть основою забезпечення продовольчої безпеки, які – локомотивом аграрної економіки та розбудови сільських територій, а які взагалі втратять сенс подальшого існування в незмінному вигляді.

Економічна концентрація є невід'ємним атрибутом розвитку агробізнесу в світі. Ця тенденція прослідковується й в Україні, але з певними особливостями. Агрохолдинги, що функціонують в Україні, з одного боку, дозволяють забезпечити високу продуктивність та дохідність сільського господарства, підтримують певні напрями продовольчої безпеки держави та її роль одного із

провідних гравців на світовому ринку продовольства. З іншого боку, неконтрольований розвиток агрохолдингів здатен істотно погіршити економічну конкуренцію на ринку землі, що матиме негативні наслідки для сталого функціонування ринкової економіки. Масштаби залучення агрохолдингами сільськогосподарських земель до господарського використання свідчать про необхідність державного регулювання процесу їх створення та функціонування.

Дана форма господарювання має беззаперечні переваги над іншими сільгоспідприємствами, але більшість позитивних аспектів стосуються економічної вигоди діяльності агрохолдингів як бізнес-структур, а негативні – соціально-економічного розвитку сільських територій, рівня життя сільського населення і продовольчої безпеки суспільства. Звісно, частина агрохолдингів здійснює підтримку розвитку сільської місцевості та бере на себе соціальну відповідальність. Так, наприклад, агрохолдинг "Мрія" тільки за перше півріччя 2013 р. інвестував в соціальний розвиток регіонів, де знаходяться активи компанії, близько 5 млн грн. Але в цілому, як явище, підтримка сільських територій агрохолдингами має благодійний, іноді вимушений характер і здійснюється одноразово, фрагментарно, «від випадку до випадку». Такі заходи здійснюються на розсуд агрохолдингів, що означає їх необов'язковість. Звичайно, вони є схвальними, проте, нажаль, ми маємо констатувати невсезагальність та безсистемність цього процесу. Тому обов'язковість підтримки розвитку сільської місцевості агрохолдингами повинна бути встановлена законодавчо. У зв'язку з тим, що агрохолдинги зареєстровані у містах, вони рідко сплачують податки до місцевих бюджетів. Тому потрібно запровадити механізм, який би забезпечував сплату податків підприємствами і організаціями, що ведуть агробізнес, не за місцем реєстрації їх головної компанії, а за місцем діяльності їх аграрних підрозділів, тобто в сільській місцевості. Це дозволить сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Вітчизняна модель аграрного виробництва, основною складовою якої стає діяльність агрохолдингів, не забезпечує багатofункціональності сільськогосподарства. Вона лише дає змогу нарощувати виробничий й експортний потенціал та отримувати вагомі фінансові результати певному колу виробників. Тому діяльність агрохолдингів в подальшому розвитку аграрного сектору економіки України повинна чітко регламентуватися державою й бути спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, створення економічних умов існування сільського населення, відтворення селянства, підтримання екологічної рівноваги, збереження біорізноманіття тощо. Державна аграрна політика щодо створення та функціонування агрохолдингів повинна формуватися, передусім, у напрямі забезпечення сталого розвитку сільського господарства і сільських територій. Необхідно посилити контроль за дотриманням агрохолдинговими формуваннями екологобезпечного використання земельних ресурсів.

Перспективи подальших досліджень. Крім розробки та реалізації соціальних та екологічних засад функціонування агрохолдингів необхідною є також активізація розвитку сільськогосподарської кооперації як альтернативи концентрації виробництва шляхом агрохолдингзації. Малий і середній агробізнес зможе конкурувати з агрохолдингами в умовах глобалізації тільки об'єднавши свої зусилля, тобто розвиваючи кооперативний рух у сфері збуту, пере-

робки продукції, спільного придбання і використання засобів виробництва, здійснення меліоративних заходів тощо. Саме в цьому напрямі має бути спрямована аграрна політика держави та зосереджена увага науковців найближчим часом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 р. №3528-ІУ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 34. – Ст. 291.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
3. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [монографія] / В. Г. Андрійчук. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 216 с.
4. Бородіна О.М. Агрохолдинги як база формування корпоративного аграрного устрою в Україні / О.М. Бородіна, А.О. Гудоров // Економіка АПК. – 2012. – №11. – С.21-28
5. Данкевич А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 139-147.
6. Данкевич А.Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві: монографія / А.Є. Данкевич – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 348 с.
7. Данкевич А.Є. Формування та ефективність функціонування агрохолдингів: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / А. Є. Данкевич; НААН України, ННЦ "Ін-т аграр. економіки". - К., 2012. - 35 с.
8. Дудар Т.Г. Оцінка потенціалу і ринкових позицій аграрних холдингів / Т.Г. Дудар // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 84-90.
9. Єранкін О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія / О.О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с.
10. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В.Д. Залізко // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 71-78.
11. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5-21.
12. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
13. Розвиток аграрних холдингових формувань та заходи з посилення соціальної спрямованості їхньої діяльності / [за ред. Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко, М.Й. Маліка та ін.]. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. – 38 с.
14. Точилін В. О. Агрохолдинги: інституційні засади, переваги та ризики / В.О. Точилін // Збірник матеріалів Всеукраїнського конгресу “Інституціональні засади трансформації в аграрній сфері”. К.: ННЦ “Ін-т аграр. екон. ”, 2011. – с. 595-599.

15. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.
16. Статистика роз'яснення [Електронний ресурс] / Євростат, офіційний сайт Європейської комісії. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Agricultural_holding.
17. «Мрія» інвестувала в розвиток регіонів 4,9 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mriya.ua/ru/press-center/company/2013/show-2013/article/266/>.

УДК: 519.23

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СПОЖИВАННЯ ЯЛОВИЧИНИ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

Кисельов К.Ю. - аспірант, Національна академія статистики, обліку та аудиту

Постановка проблеми. Вивчення продукції сільського господарства (виробництва, реалізації, розподілу, споживання та ін.) створює соціально-економічний інтерес в дослідженні рівня життя населення, а саме – харчування населення.

Забезпечення нормального харчування всіх категорій населення є основою передумовою досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни. Серед таких цілей - забезпечення оптимальної структури та якості виробництва сільськогосподарської сировини і продуктів харчування, розробка цінової політики й отримання населенням доходів відповідно до його потреби в продуктах харчування

Стан вивчення проблеми. Методи статистичного аналізу факторів, які впливають на споживання продуктів харчування висвітлені в працях А.П. Мамози, А.М. Єріної, О.Є. Лугіної, С.С. Герасименко.

Методика досліджень. Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних вчених та нормативно-правові акти з питань якості та безпеки харчових продуктів. Методичною базою дослідження стали загальнонаукові статистичні методи, в тому числі такі як регресійний аналіз, аналіз відхилень фактичних значень від теоретичних та інші методи.

Результати досліджень. Найпоширенішими продуктами споживання серед населення України є молочні продукти, тобто продукти, що є більш доступніші в ціновій політиці в порівнянні з м'ясом та м'ясопродуктами. У 2012 р. в середньому за місяць в розрахунку на одну особу споживалося майже 20 кг молочної продукції, а м'яса та м'ясних продуктів харчування – 5,1 кг. Це може пояснюватися тим, що більшість населення України (особливо бідне населення та ті, що знаходяться за критичною межею бідності) не можуть дозволити собі